

8. Проблема жіночого священства в зарубіжному протестантизмі

Однією із тенденцій сучасних трансформацій в релігійній сфері, зокрема у світовому протестантизмі, є прагнення до гендерної рівності. Проблема «жінка і релігія» упродовж останніх десятиріч стала надзвичайно актуальною, особливо щодо питання жіночого священства. Є дані, що доля жінок в релігійному житті тільки християнських конфесій зросла з 10 відсотків на початку ХХ ст. до 40 на початок ХХІ ст. [Україна релігійна. Прогнози релігійного життя України. – К., 2008. – С.334]. Богословське обґрунтування ідеї участі жінок в організації і проведенні богослужінь чи не вперше було сформульовано на початку ХХ століття в Церкві Англії. І саме дискусія навколо цього положення, яка вийшла за межі Англійської церкви, призвела до кардинального перегляду традиційної позиції деяких протестантських церков, ставши як мотивом, так і віддзеркаленням глибинних змін в християнстві.

Найбільш болюче проблема жінки в церкві заторкнула англіканство, привівши фактично до розколу церкви. Саме тому актуалізується необхідність обговорити питання доступу жінок до рукопокладеного служіння саме в цій Церкві. Церковна діяльність, як частина суспільного життя з її особливим призначенням, залишається в багатьох християнських віросповіданнях однією з неприступних сфер для вияву жіночої ініціативи та таланту. Та попри все велику частину прихожан всіх храмів складають саме жінки. Вони ж виконують значну частину повсякденної приходської роботи. Ситуація, що склалася в англіканстві, а саме - наявність тут 30% жінок-священиків від загального числа духовенства, змушує проаналізувати це явище та розглянути процеси і причини його виникнення, котрі зумовили появу жіночого священства. Оскільки розгляд такого питання несе як теоретичний, так і практичний характер, то в даному параграфі розглядатиметься питання появи і розвитку світських інтерпретацій ролі і місця жінки в суспільстві, їх вплив на богословську думку та практика впровадження концепції жіночого священства в Англійській церкві.

Результатом поєднання всіх цих зусиль має стати власне бачення автором параграфу такого явища, як «церковний фемінізм» та його проникнення в консервативні християнські конфесії.

Фемінізм - суспільно-політичний рух, що виник у ХVІІІ столітті, мета якого - надання жінкам всієї повноти громадянських прав, в сфері релігії також заявив про себе, особливо активізувавшись з кінця 60-х років ХХ ст. Прагнення до рівноправності жінок з чоловіками в усіх сферах суспільного життя в принципі не викликали заперечень, але трактування відсутності жінок серед священиків як дискримінація останніх в духовному просторі і вимоги урівняти їх в правах з чоловіками виглядали занадто сміливо.

Слід звернути увагу на те, що розвиток феміністської думки був не просто непослідовним в певні періоди свого розвитку, але й нерідко супроводжувався глибокими теоретичними розбіжностями. Це, частково,

відображає відмінності в самому терміні "фемініст (-ка)", адже в англійській мові не має роду і, таким чином, може мати на увазі і жінок і чоловіків. Сам термін вперше став використовуватися в англійській мові в 80-х рр. XIX ст., позначаючи тих, хто підтримував рівні юридичні і політичні права жінок з чоловіками. Проте необхідно відзначити, що багато сучасних феміністок стверджують, що чоловіки ніколи не можуть бути феміністами тому, що вони є тими, хто пригноблює жінок, та із-за їхньої відсутності безпосереднього досвіду. Вони можуть вважатися в кращому разі «прихильниками фемінізму», що належать до різних суспільних прошарків. Розбіжності також виникають у зв'язку з тим, що фемінізм має різні джерела - ліберальне, соціалістичне та ін. На думку багатьох сучасних авторів, які займаються дослідженням фемінізму, питання жіночого священства виникає як синтез фемінізму і своєрідного витлумачення богословського вчення про священство в Англіканській церкві. Більшість теологів, які досліджували церковну ієрархію, завжди звертала увагу на те, що англіканство в своїх офіційних віровченнях ніколи не повчало про священство як про таїнство. Практично всі автори констатували, що англікани сприймають священство як призначення людини на несакраментальну, «навчальну» посаду.

Розглянемо процеси виникнення і розвитку феміністських поглядів у протестантизмі. Шлях до рівноправності жінок в протестантських деномінаціях Великобританії виявився нелегким. Традиція рівноправності статей почала утверджуватися тут з британських квакерів. В XVII ст. засновник квакерського руху Джордж Фокс дозволив жінкам виконувати обов'язки пасторів [Брайсон В. Политическая теория феминизма. - М., 2001. - С. 39-82]. В такий спосіб він знайшов для служіння в Церкві величезну кількість неочікуваних раніше талантів. У другій половині XVIII ст. Джон Уеслі, лідер оновленого руху серед англікан, що став засновником методизму, прихильно ставився до активної ролі жінок в церковному житті.

Рішучий крок до утвердження рівноправності був зроблений в 60-70-х рр. XIX ст. християнською філантропічною організацією, що стала незабаром міжнародною «Армією порятунку». Тут близько половини корпусу офіцерів, що виконували функції духовенства, склали жінки.

До кінця XIX ст. права жінки на пасторську діяльність були визнані практично у всіх протестантських зарубіжних місіях. До цього спонукали надзвичайно складні умови, в яких доводилося діяти місіонерам, і вже стверджена самостійність самого інституту місіонерства.

Рух за рівноправність жінок в Англіканській Церкві, яка є державною у Великобританії (її офіційна назва - Церква Англії), отримав назву «церковного фемінізму», про що вже згадувалося вище. Розвиток релігійного фемінізму йшов паралельно з розвитком такого ж явища в світському житті.

«Церковний фемінізм» існував за рахунок двох джерел: завдяки посиленню тенденцій до рівноправності серед жінок-мирян і шляхом неофіційного проникнення жінок в церковні структури нижчої ланки, що в окремих випадках призводило до встановлення жіночої рівноправності де-

факто. З початку ХХ ст. пріоритетним завданням церковного фемінізму, що досяг своєї зрілості, стало забезпечення рівності жінок в праві обирати і бути обраними до всіх органів церковного управління, починаючи з приходів і закінчуючи найавторитетнішими установами церковної влади, зокрема такими як Кентерберійська і Йоркська церковні асамблеї. Актуалізувалося питання про висвячування жінок у священницький сан, яке було зумовлено відсутністю прямих заборон на жіноче священство в Священному Писанні [Geisler Norman L. Neopaganism and feminism//Christian Research Journal //http://www.iclnet.org/pub/resources/text/crj/crj-jrnl/web/crj0143a.html 2, 135]. Це пояснення зумовлюється особливістю англіканського християнства. Англікани (на відмінну від інших протестантських деномінацій) зберегли три ступені священства. Виявилося, що церковне життя англіканства настільки тісно пов'язане із світським життям, що зміна суспільних традицій і засад з неминучістю повинна була б привести до «революційних» перетворень й самого церковного життя.

У ліберальних відгалуженнях протестантського християнства жінки можуть бути в складі духовенства. В реформістських і реконструктивістських напрямках за жінками визнається право стати «священниками» та співати в хорі. У середині цих груп християнського реформізму жінки поступово стали набувати рівноправності з чоловіками шляхом доступу їх до високопоставлених посад. Всі ці події розвивалися на фоні боротьби Англіканської Церкви за самоуправління. У той же час в центр політичного життя Англії ввійшов суфражистський рух, який відстоював виборчі права жінок нарівні з чоловіками в парламенті. Найвпливовіша суфражистська організація «Соціальний і політичний союз жінок», яка включала немало представниць церковного фемінізму, схвалила тактику насильницької боротьби з урядом.

У 1909 р. священник Клод Хінскліфф, підтримуючи жінок - членів Англіканської Церкви, заснував «Церковну лігу за виборчі права жінок». На відміну від суфражистського союзу, ліга віддала перевагу шляху насильницьких дій. Напередодні Першої світової війни кількість прихильників цієї організації не лише серед жінок, але і серед чоловіків стрімко зросла [Woodward Kenneth L. Feminism and Church // Newsweek, 13 feb. 1989. 3, 303]. Так, в квітні 1914 року Церковна ліга нараховувала вже близько 5 тисяч її членів. Свою головну мету засновники організації вбачали у вирішенні двох питань: досягненні рівноправності жінок на парламентських виборах серед виборців та членів церковних рад. З 1912 по 1917 р. ліга мала свою щомісячну газету, проводила конференції, користувалася підтримкою низки впливових членів ліберальної партії.

Газета ліберального напрямку «Гардіан» постійно друкувала листи і заяви членів ліги. Так, одна з них, Лаура Хіллс, писала в серпні 1912 р.: «Жінки є переважно прихожанами та найстараннішими працівниками Церкви. Чому ж в такому разі вони не мають свого представництва в церковних органах і на церковних конференціях?» Подібні ж послання

направлялися і на адресу архієпископа Кентерберійського Рендолла Девідсона.

Не можна сказати, що рух за рівноправність жінок в церковному житті мав своїх супротивників лише в особі вищого англіканського духовенства й уряду, який вирішував всі основні питання державної Церкви. Деякі консервативно налаштовані прихожани і церковнослужителі, асоційовані в «Англійський церковний союз», збирали підписи і спрямовували петиції на адресу архієпископа Кентерберійського з вимогою не відступати від вікових традицій англіканства.

З початку ХХ ст. у ряді приходів жінки-миряни вже отримали місця в приходських радах і мали нагоду виступати з доповідями на церковних конференціях. Таке становище склалося, зокрема, в Кентерберійській єпархії. В роки Першої світової війни у зв'язку з відходом на фронт чоловічого населення подібні випадки стали більш повторюваними.

Склалася ситуація, при якій розвиток демократичних процесів знизу в одних приходах Англіканської Церкви і дотримання колишніх установок в інших загрожували ломкою традиційних церковних структур і хаосом всього духовного життя. Серед вищих ієрархів Англіканської Церкви в 1917 р. відбувся розкол. Частина з них, очолювана єпископом, а згодом архієпископом Кентерберійським Уільямом Темплом, заснувала рух під назвою «Життя і свобода». До нього увійшли відомі представниці церковного фемінізму Луїза Крейтон і Мод Ройден. Майже одночасно був створений напівофіційний орган «Центральний комітет з жіночої церковної роботи» під головуванням дружини архієпископа Кентерберійського Девідсона і віце-голови Луїзи Крейтон. Комітет об'єднав декілька жіночих товариств, що діяли в приходах. Обидві організації зверталися до Ради церковних представників, яка розглядала питання про рівноправність жінок, з пропозиціями «забезпечити жінкам їх право бути вибраними на конференції єпархій і в церковні ради всіх рівнів».

Вирішальним моментом, який визначив поворот в церковній політиці, став парламентський акт 1918 р., що надавав жінкам право обирати й бути обраними до парламенту. «Було б аномалією, - заявив у зв'язку з цим єпископ Кемпторн, - якби за жінками було визнано право бути обраними до парламенту, а водночас їм було б відмовлено в праві бути членами Національної Асамблеї Церкви Англії».

26 лютого 1919 р. Рада церковних представників за пропозицією єпископа Кемпторна, якого підтримали єпископи Гір і Темпл, ухвалила рішення про рівноправність жінок в церковному управлінні. В тому ж році за рішенням парламенту Церква Англії отримала самоуправління у формі створення Національної асамблеї, яка складається з трьох палат: палати єпископів, палати духовенства і палати мирян. Новий верховний орган церковного управління зібрався вперше влітку 1920 р. у складі 646 членів. Палата мирян складалася з 357 представників, у тому числі 85 жінок. Таким

чином, одне із завдань, яке ставив перед собою церковний феміністський рух Великобританії на початку ХХ ст., було вирішене.

Офіційно це питання виникло у 1920 р. В звіті за цей рік під заголовком «Жіноче священство» прибічники церковного фемінізму заявили, що на додаток до кампанії рівноправ'я чоловіків і жінок в церковному управлінні вважають важливою і боротьбу за право жінок на освячення в духовний сан. В 1928 р. прибічники рівноправності зробили офіційну заяву про свій намір добиватися визнання права жінок на священство.

Практично ж просування до означеної мети в Церкві Англії почалося ще з 60-х рр. ХІХ ст. Велику роль в цьому процесі зіграв інститут дияконис, заснований на двох традиціях - лютеранській і ранньоцерковній. Послідовниці першої традиції розглядали свій статус як підлеглий чоловічому духовенству і обмежували свою діяльність соціальною роботою та викладанням в недільних школах. Прибічники другої приймали неофіційне посвячення в сан дияконис, вчинене деякими єпископами без санкції Церкви. Вони добивалися офіційного визнання статусу дияконис в церковній ієрархії, прирівнюючи його до становища дияконів-чоловіків, включаючи доступ до здійснення церковних таїнств, і перш за все до служіння літургії. Деякі диякониси у рамках цієї течії відмовлялися від шлюбу й вели близький до чернечого спосіб життя в общині.

Елізабет Ферард стала першою жінкою, посвяченою в диякониси. В 1864 р. вона очолила товариство, що складалося з шести дияконис та йменувалося Інститутом дияконис Північного Лондона.

У останній чверті ХІХ ст. в шести єпархіях Великобританії існували навчальні заклади, які готували жінок до нового роду діяльності. Так, до кінця ХІХ століття в Англіканській Церкві нараховувалося 60 дияконис, котрі дотримувалися лютеранської і апостольської традицій. В 1920 р. в Кентерберійській і Йоркській єпархіях служили вже 300 дияконис. Участь жінок, підготовлених в такий спосіб до духовної діяльності в англіканських храмах і поза ними, поступово зростала.

Демократизація і фемінізація Церкви Англії, незважаючи на серйозну протидію цьому з боку половини духовенства і прихожан, тривала в роки Другої світової війни і по її завершенні. Велику популярність в 90-і роки ХХ ст. отримав «Рух за жіноче священство», що нараховував більше 6 тис. її членів. Паралельно з цим рухом виник і рух противників жіночого священства, який, в свою чергу, нараховував близько 7 тис. членів. Він так і називався: «Рух проти жіночого священства». Духовенство, протестуюче проти фемінізації Церкви, створило організацію «Зміцнімося у вірі», об'єднуючу англокатолицькі общини по всій країні і презентуючи по суті так звану «Високу Церкву» в англіканстві.

У листопаді 1992 р. Генеральний Синод, який змінив в 1970 р. Національну асамблею, враховуючи демократичні процеси, що відбувалися в структурах Церкви, більшістю всього у два голоси ухвалив рішення на користь освячування жінок. Неабияку роль у вирішенні цього питання зіграв

новий архієпископ Кентерберійський Джордж Кері, відомий як твердий прибічник висвячування жінок в священний сан. Реакція на цей законодавчий акт Синоду виявилася досить швидкою. Вже в 1993 р. в єпархіях Англії і Уельсу близько 1 тис. 300 жінок було підготовлено до освячення в священний сан. Всі вони протягом багатьох років були дияконисами, брали участь в церковному богослужінні, займалися соціальною роботою в приходах, госпіталях, будинках пристарілих або були членами зарубіжних місій. Перші освячення були здійснені весною 1994 р. Разом з тим розклад голосів в Генеральному Синоді наглядно показав загострення суперечностей серед духовенства з цього питання.

Із жорстким протестом виступила організація «Зміцнімося у вірі». Для духовенства і прихожан, що дотримувалися традиційних поглядів, англокатолики зажадали свободи єднання для проведення богослужіння і здійснення таїнств відповідно до їх релігійних переконань.

Намагаючись добитися консенсусу, Генеральний Синод прийняв в 1994 році закон, згідно якого Церква Англії зобов'язалася виплачувати протягом трьох років дві третини мінімальної зарплати священникам-чоловікам, які вийшли з складу Церкви на знак протесту проти висвячування жінок. Тим же священнослужителям, які досягли 50-річного віку, призначалася дострокова пенсія (хоча встановлений термін виходу священників на пенсію - 70 років). Число священників, які залишили Церкву Англії, досягло 200 осіб, а сума, асигнована на виплати, - трьох млн. фунтів стерлінгів.

Акт Синоду 1994 р. можна розглядати не тільки як крок назустріч ієрархам, протестуючим проти висвячення жінок у сан, але і як спробу оновлення складу церковнослужителів за рахунок молодого покоління, що проявляло велику терпимість до церковних реформ.

Число жінок, посвячених в священницький сан в Англiканській Церкві, постійно зростає, але не всі вони мають свої приходи. Причина, на думку багатьох експертів, полягає в достатньо сильному опорі жіночому священству серед частини духовенства і прихожан. Так, наприклад, в квітні 1998 р. архідиякон Йорка Дж. Остін заявив про свою відставку. Свій крок він мотивував тим, що не розділяє нові тенденції в церковній політиці, що виразилися у визнанні жіночого священства.

Проте процес подальшої фемінізації Англiканської церкви є неминучим. В англiканських коледжах жінки-священики складають близько 30%. Таким чином, обидві задачі, що стояли на початку ХХ ст. перед церковним феміністським рухом, мається на увазі рівноправну участь в органах церковного управління і надання жінкам можливості бути освяченими в духовний сан, були вирішені. Серед причин, що прискорили цей процес, можна назвати наступні: релігійне життя Великобританії не було ізольоване від громадського; відсутність жорсткої централізації в церковному управлінні сприяла розвитку демократичних процесів знизу; під впливом ліберальних ідей виявилася і частина єпископів Церкви Англії.

Яке ж відношення сучасного суспільства до жінок в ролі священнослужителів? Коротко можна сказати наступне: людям старшого покоління скрутніше, ніж молодим прихожанам, звикнути до нововведень, у тому числі до жінки в ролі пастора або настоятеля собору. Негативне ставлення священнослужителів-чоловіків частіше спостерігається в державній Церкві, ніж у вільних общинах.

Вже з'явилося декілька пропозицій проповіді, яку виголошуватимуть з амвона жінки. У цілому ж залучення жінок до служіння в Церкві на найрізноманітніших рівнях розглядається на Заході як цілком природне і позитивне явище та відображає процес демократизації суспільства. На сьогоднішній день існує багато феміністських організацій, які підтримують питання жіночого священства.

Однією з них є організація «Жінки і Церква» (Women and Church), яка була заснована Кристиною Ріс, письменницею і телеведучою, в 1996 році. Свій поштовх до існування рух розпочав з форуму, направлено на підтримку жіночого священства в Церкві Англії. В інтерв'ю ENI Кристина Ріс заявила: «Жінки складуть половину духовенства до 2018 року. Але що стосується жіночого єпископства, тут ми перебуваємо в невизначеному становищі і поки що не можемо передбачити термінів цього. Організація «Вперед у Вірі» (Forward in Faith), яка виступає проти висвячування жінок у сан, діє дуже активно і заперечує право Генерального синоду дозволити освячування жінок в єпископи».

У своїй заяві Ріс опирається на опубліковану в Інтернеті офіційну статистику Церкви Англії за 2007 рік. Згідно з цим джерелом, на даний момент жінки складають майже половину кандидатів на освячування. В 2007 році в Церкві Англії було рукопокладено 552 священнослужителі. Цей показник зріс на 15% в порівнянні з попереднім роком і є найвищим з 2000 року. Майже половину рукопокладених - 262 особи - склали жінки. «Цього і слід було чекати, якщо взяти до уваги зростаючу роль жінок у всіх сферах життя у Великобританії», - заявив в бесіді з кореспондентом ENI представник відділу комунікацій Церкви Англії Луїс Хендерсон.

За власними прогнозами Церкви Англії, розвиток цієї тенденції приведе до того, що до 2012 року жінки становитимуть близько четверті її священнослужителів. Церковна статистика відображає також збільшення кількості людей, готових прийняти священство. В 2007 році 595 осіб було представлено для підготовки до освячування в сан. Англійській церкві Сполученого Королівства вдалося після тривалих і складних внутрішніх дебатів добитися компромісу з питань роботи Церкви в умовах майбутнього освячування перших жінок в єпископи.

Як повідомив представник Архієпископа Кентерберійського традиціоналістського крила, віруючі, які не хочуть отримувати духовне наставлення від жінки-єпископа, матимуть нагоду спілкування із спеціальним єпископом-чоловіком. Останні вже отримали назву «Мандруючих єпископів». Зрештою в Англійській церкві буде створена нова

єпископальна двоюрисна система. Фактично йдеться про розподіл пастви однієї церковної юрисдикції на дві половини - тих прихожан, які визнають жінок в сані єпископа, і тих, які не визнають. Очікується, що перша жінка буде рукопокладена в єпископи Англiканської церкви Сполученого королівства в 2012 році.

Сучасна практика жіночих освячень в священний сан призводить до думки, що Англiканська церква розуміє священство лише як зручний для управління Церкви соціальний інститут, необхідний для більш чіткої координації зовнішньої діяльності Церкви і направлений на впорядкування останньої. Такий підхід до священства лише як до соціального служіння є природним для англiканства (хоча і не завжди визнається самими англiканами). Обставини введення в практику Англiканської церкви жіночих хиротоній дають можливість переконатися в цьому.

Нещодавно Єпископальна Церква США, що входить у Співдружність англiканських Церков, вибрала свого нового главу. Ним стала єпископ Невади Катрін Джеффертс Шори, перша жінка, обрана главою християнської Церкви. Вона керуватиме ЄЦ США з 4 листопада 2008 року, після того як нинішній наставник Френк Гризуолд піде на відпочинок. Рукопокладення жінок існує в Єпископальній Церкві вже тридцять років. Однак і сьогодні обрання жінки-єпископа главою Церкви виглядає ломкою загальнохристиянської традиції. Чи не стане період правління Катрін Шори епохою усе більшого відчуження Єпископальної Церкви як від менш ліберальних англiкан, так і від інших християнських Церков? Однак голос єпископалів-«консерваторів» в ЄЦ не є домінуючим. Для основної маси її парафіян, число яких досягає 2,4 млн., історичне обрання жінки примасом Церкви є проявом духу політкоректності. Питання ж про те, наскільки цей дух відповідає духу християнства, продовжує викликати дискусії.

В нашу епоху, характерною ознакою якої є злам старих стереотипів мислення, ідеологічних схем та становлення нових духовних підвалин суспільного розвитку, гостро ставиться проблема трансформації та адаптації релігій до сучасних умов, в яких дихотомія «жінка й релігія» набуває особливої актуальності. Протягом останнього півстоліття у сфері суспільних відносин роль жінки надзвичайно зросла в т.ч. і в діяльності релігійних спільнот. Жінка постала як активний суб'єкт релігійного життя при, скажімо так, масовій секуляризації чоловіків: вона частіше виступає охороницею релігійних традицій. Відтак на часі нове богословське витлумачення місця жінки в світі та її призначення в релігійній сфері. Все це приводить до конкретного висновку, що ряд історичних та культурно-соціальних факторів є основною причиною появи жіночого священства в Англiканській церкві. І статистика останніх років дає можливість вважати, що чисельність жіночих освячень в сан буде все більш зростати, хоча це загрожує кінцевим розколом Англiканської церкви. Тим більше, що віровчення про священство жінки віддаляє Англiканську церкву від переважної більшості інших християнських церков.